
UDK 811.111'374=163.6

Marjeta Vrbinc

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

marjeta.vrbinc@ff.uni-lj.si

Alenka Vrbinc

Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani

alenka.vrbinc@ef.uni-lj.si

STRUKTURNI IN VSEBINSKI VIDIKI OPOMB O RABI V DIDAKTIČNEM DVOJEZIČNEM SLOVARJU ZA DEKODIRANJE

V prispevku analiziramo opombe o rabi (OR), vključene v angleško-slovenski slovar s podarjeno didaktično komponento. Slovar vsebuje 333 OR, ki predstavljajo gradivo za analizo. V analizi se osredotočamo na jezikovni in strukturni vidik OR. V osrednjem delu analiziramo OR po besednih vrstah posamezne iztočnice in po vsebini. Rezultati kažejo, da OR najpogosteje najdemo pri samostalniških iztočnicah, sledijo glagolske iztočnice, druge besedne vrste pa le redko. Večina OR je posvečena kontrastivni problematiki, v nekaterih OR pa so obravnavane značilnosti izhodiščnega jezika (tj. angleščine). Ugotovitve, o katerih poročamo v tem prispevku, niso omejene zgolj na en jezikovni par, ampak jih lahko uporabimo univerzalno ne glede na jezikovni par.

Ključne besede: kontrastivne razlike, značilnosti izhodiščnega jezika, uporabniki slovarja, potrebe uporabnikov

The paper analyzes usage notes included in an English-Slovene dictionary with a strong didactic component. The dictionary contains 333 usage notes, which represent the material for this analysis. The analysis focuses on the language and structure of usage notes. In the main section of the paper, the usage notes are analyzed with regard to the part of speech and to the content of each lemma. The results show that nominal lemmata are most frequently accompanied by usage notes, followed by verbal lemmata and other parts of speech. The majority of usage notes deal with contrastive problems, while some usage notes discuss the characteristics of the source language (i.e., English). The findings of the paper are not limited to one particular language pair, but can be used universally, regardless of the languages in question.

Keywords: contrastive differences, peculiarities of source language, dictionary users, users' needs

0 Uvod

Najpomembnejša naloga vsakega slovarja, ne glede na to, ali gre za enojezični ali dvojezični slovar, je, da uporabnika seznaní s pomenom iztočnice. V enojezičnem slovarju to funkcijo opravlja razlaga pomena, v dvojezičnem pa slovarski ustreznik. Pomembno je poudariti dejstvo, da razlaga oz. slovarski ustreznik pogosto ne zadoščata, zato je treba slovarski ali besedilni denotat še dodatno pojasniti oz. dopolniti.

V SSKJ, na primer, se leksikografi poslužujejo slovničnih in stilnih kvalifikatorjev ter pomenskih kvalifikatorskih pojasnil (Vidovič Muha 1999: 14; Gorjanc 2002: 131). Nataša Jakop (2001: 226) ugotavlja, da tipologije kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ ni, določene so samo nekatere njihove vloge v slovarju. Glede na SSKJ2 (§ 155–59) »kvalifikatorsko pojasnilo dopolnjuje pomensko razlago; praviloma nakazuje okolje oziroma čas, v katerem pojem živi [...], ali način, po katerem je treba razumeti razlago [...]«. Poleg tega lahko kvalifikatorsko pojasnilo nadomešča pomensko razlago ali omejuje rabo na določene zveze. Dodatna možnost, ki jo imajo na voljo leksikografi za vključevanje dodatnih informacij o iztočnici, so opombe o rabi (OR), ki so neobvezna sestavina geselskega članka in jih v SSKJ in SSKJ2 ni. OR so značilne tako za enojezične slovarje za rojene govorce kot tudi za tujejezične govorce. Zlasti pomembne so v slovarjih za tujejezične govorce, saj so vsebinsko raznolike in pogosto vsebujejo nasvete o pravilni ali zaželeni rabi besede ali besedne zveze v tujem jeziku. Tudi dvojezični slovarji lahko vključujejo OR, vendar je vključevanje tovrstnih opomb v veliki meri odvisno od tradicije in stopnje leksikografske razvitosti okolja, kjer nastane določen slovar. V veliki večini dvojezičnih slovarje OR ni, v nekatere dvojezične slovarje pa so jih začeli vključevati šele pred kratkim. Vidik, ki ga moramo upoštevati pri obravnavi vključevanja OR v dvojezične slovarje, je, da imajo ti slovarji pogosto dvojno funkcijo, saj so lahko namenjeni dekodiranju in hkrati enkodiranju. V praksi seveda za posamezni jezikovni par nimamo na voljo štirih slovarjev, ki bi jih lahko uporabljali rojeni govorce obeh jezikov za dekodiranje oziroma enkodiranje. Dvojezični slovarji so zato običajno kombinacija slovarjev za enkodiranje in slovarjev za dekodiranje (Jacobsen idr. 1991: 2786). To pomeni, da pogosto vključujejo informacije, ki jih uporabniki ne potrebujejo za razumevanje besedila v tujem jeziku (dekodiranje), oziroma ne vključujejo informacij, ki bi jih uporabniki potrebovali za ustvarjanje besedila v tujem jeziku (enkodiranje) (Landau 2001: 307).

Struktura geselskega članka lahko v slovarju do določene mere variira. Tako ne katerih komponent, vključno z OR, ne najdemo v vseh geselskih člankih, ampak samo v tistih, kjer so po mnenju leksikografov neobhodno potrebne za boljše razumevanje določene lastnosti iztočnice. Gouws in Prinsloo (2010: 501) menita, da je variabilnost strukture geselskega članka prednost, saj so mikrostrukturni elementi predstavljeni tako, da najbolj upoštevajo potrebe in sposobnosti ciljnih uporabnikov. Znotraj geselskega članka lahko najdemo OR na različnih mestih: pred semantičnim delom geselskega članka, tj. pred prvim oštevilčenim pomenom; takoj za določenim pomenom iztočnice, na katerega se nanaša; na koncu geselskega članka, kar je najpogostejše mesto (Taljard idr. 2014: 698; Gouws/Prinsloo 2010: 502–05). OR, ki jih najdemo znotraj geselskega članka, so notranji elementi geselskega članka, vključevati jih moramo v skladu s strukturo slovarja, pri tem pa moramo skrajno pazljivo izbrati mesto znotraj geselskega članka, tako da je povsem razvidno, na kateri del geselskega članka se opomba nanaša (Gouws/Prinsloo 2010: 502). Po drugi strani v določenih slovarjih naletimo na tako imenovane zunanje OR, ki se osredotočajo na element, obravnavan na kakšnem drugem mestu v slovarju (npr. OR z naslovom *Metaphor* v MED2) (Taljard idr. 2014: 698).

Vsebinsko gledano obravnavajo OR v različnih slovarjih zelo različne teme. Izbor tem je odvisen od vrste slovarja, ciljnega uporabnika in namembnosti, zato moramo

možne teme določiti že v pripravljalni fazi. Do sedaj je bilo na področju izbora tem, obravnavanih v OR, največ narejenega v angleških enojezičnih didaktičnih slovarjih, kjer najdemo vsebinsko zelo različne OR. Opombe so posledica zavedanja leksikografov, da tujejezični govorniki potrebujejo dodatne informacije o iztočnici ali določenem pomenu iztočnice, če želijo tvoriti ustrezne in pravilne povedi v tujem jeziku (Cowie 1999: 170; Jackson 2002: 139; Atkins/Rundell 2008: 233). V različnih angleških enojezičnih didaktičnih slovarjih OR poimenujejo različno glede na obravnavano temo in glede na pristop leksikografov do OR (Atkins/Rundell 2008: 233). OR načeloma obravnavajo različne vidike slovnic, semantike, pragmatike in stilistike ter kolokacijske vzorce (Jackson 2002: 180–81; Cowie 1999: 170). Zdi se, da so nekatere teme v teh slovarjih obravnavane v OR pogosteje kot druge, kar še posebej velja za sopomenke, kolokacije in slovnične značilnosti, poleg tega pa leksikografi relativno pogosto vključujejo tudi opombe o pogostih napakah, ki jih v tujem jeziku delajo tujejezični govorniki. V nekaterih slovarjih najdemo v opombah tudi podatke o razlikah med britansko in ameriško angleščino, o metaforah, o tem, kako izboljšati besedišče itd.

V dvojezičnih slovarjih leksikografi s pomočjo OR uporabnike opozarjajo na razlike med pomensko sorodnimi besedami, ki mogoče niso popolnoma razvidne iz slovarskih ustreznikov, namen takšnih opomb pa je, da se uporabnik izogne nepravilni rabi (Gouws/Prinsloo 2010: 506, 507). Poleg tega opombe obravnavajo tudi primerjavo iztočnice ali enega od njenih pomenov in slovarskega ustreznika z vidika pomena, skladnje, stila, jezikovne zvrstnosti, kolokacijskih vzorcev itd. (Atkins 1996: 528). V takem primeru opombe temeljijo na podrobni kontrastivni analizi obeh jezikov, kar potrjuje tudi Whitcutova (1985: 78), ki pravi, da se tujejezični govorniki spopadajo s številnimi težavami zaradi interference, tj. zaradi napačne analogije z maternim jezikom tujejezičnega govornika.

Raziskava o OR, katere rezultati so predstavljeni v tem prispevku, temelji na dvojezičnem angleško-slovenskem slovarju (ASS), ki je v zaključni fazi sestavljanja. Ta slovar bo vseboval številne inovativne rešitve, ki jih obstoječi angleško-slovenski slovarji nimajo. Med novosti sodijo tudi OR, ki jih analiziramo in komentiramo v tem prispevku. OR v dvojezičnem slovarju načeloma obravnavajo teme, povezane s kontrastivnimi razlikami med izhodiščnim in ciljnim jezikom, zato je naš namen ugotoviti, ali v slovarju, ki je predmet naše raziskave, OR vključujejo kontrastivno problematiko angleščine in slovenščine (npr. slovnične in/ali pomenske značilnosti angleških iztočnic, ki se razlikujejo od ustreznikov v slovenščini), ali pa obravnavajo samo značilnosti angleščine brez primerjave s slovenščino (tj. nekontrastivne OR).

1 Metodologija

ASS, ki ga preučujemo v tej raziskavi, vključuje 53.233 iztočnic in 16.274 pozidtočnic (tj. frazeoloških enot, vključenih v frazeološko gnezdo, in sestavljenih glagolov, vključenih v gnezdo s sestavljenimi glagoli); sodil bo v skupino obširnejših dvojezičnih angleško-slovenskih slovarjev in bo edini pedagoško in didaktično usmerjeni dvojezični slovar na Slovenskem.

Z makrostrukturnega vidika lahko ASS primerjamo z angleškimi didaktičnimi enojezičnimi slovarji, kar je razvidno tudi iz distribucije iztočnic na črko (prim. 3. poglavje). Ker se v raziskavi osredotočamo na OR, predstavlja gradivo za analizo OR celotni slovar, v katerem najdemo skupno 333 OR. Sedem OR je binarnih po strukturi. V enem tipu binarnih opomb se en del opombe nanaša na značilnosti določenega pomena iztočnice, drugi del opombe pa na značilnosti drugega pomena iste polise-mične iztočnice. V drugem tipu binarnih OR se binarna struktura opombe nanaša na isti pomen iztočnice, vendar sta obravnavani dve različni značilnosti iztočnice (prim. 3. poglavje). Kontrastivna analiza obeh tem, obravnavanih v binarnih opombah, kaže, da bi raba iztočnice ali enega od njenih pomenov predstavljala problem za rojenega govorca slovenščine, ki je ciljni uporabnik slovarja. Binarne opombe smo pri končnem številu OR v celotnem slovarju šteli samo enkrat, pri podrobnejši analizi vsebine OR pa dvakrat, in sicer glede na temo, ki jo obravnavajo.

OR smo vnesli v poseben dokument skupaj z iztočnicami, pod katerimi so opombe vključene. Gradivo smo uredili po naslednjih štirih kriterijih:

1. abecedni red iztočnic, pri katerih najdemo OR, kar je logična razvrstitev z vidika leksikografske teorije, saj je slovar, ki je predmet analize, semaziološki slovar (prim. 3.2);
2. besedna vrsta iztočnice, pri kateri najdemo OR (prim. 3.3);
3. vsebina OR (prim. 3.3);
4. glede na vsebino smo OR nadalje razdelili na opombe, ki obravnavajo kontrastivne teme, in opombe, ki obravnavajo nekontrastivne teme (prim. 3.3).

Tako urejeno gradivo predstavlja osnovo za analizo.

2 Analiza opomb o rabi v ASS

2.1 Jezik in struktura

Ker je ASS v prvi vrsti namenjen rojenim govorcem slovenščine, je metajezik slovenščina, kar velja tudi za OR. Materni jezik primarne ciljne skupine uporabnikov je zagotovo najustreznejši za posredovanje metajezikovnih podatkov (prim. Atkins/Rundell 2008: 234), še posebej, če je slovar pedagoško naravnan. Če si podrobneje pogledamo jezikovni vidik OR, ugotovimo, da je jezikovni opis namerno zelo preprost. OR so kratke in jedrnate ter natančno formulirane, kar ustreza didaktični zasnovi slovarja in splošnemu uporabniku slovarja, ki ni profesionalni jezikoslovec. Uporabljena jezikoslovna terminologija je temeljna, zato se predpostavlja, da jo bo ciljni uporabnik razumel.

Vse OR se začnejo s teoretično razlago določene značilnosti iztočnice ali enega od njenih pomenov, čemur sledi celostavčni primer, ki ponazarja to značilnost. Del povedi, ki prikazuje določeno značilnost, je tipografsko označen, tako da ga uporabnik nemudoma opazi. Če OR obravnava kontrastivno temo, je primer preveden v slovenščino, značilnost, ki je predmet razlage, pa je tipografsko označena tako v primeru v izhodiščnem jeziku kot tudi v prevodu v ciljni jezik. Na primer:

news ... RABA Samostalnik **news** je nešteveni, kar pomeni, da množina ne obstaja. Če ga želimo napraviti števnega (tako kot v slovenščini), moramo uporabiti zvezo **a bit/piece of** ali **an item of**, ki jo lahko postavimo tudi v množino, in sicer **three pieces/bits/items of news tri novice**. Uporablja se samo z glagolom v ednini, npr. **The news is never very good nowadays. Dandanes novice niso nikoli preveč dobre.**

Nekatere OR so sistemske opombe, v katerih je razložena določena značilnost iztočnice ali enega od njenih pomenov. Na primer, OR v geselskem članku za samostalnik *government* podrobno opisuje značilnosti angleških skupnih imen, tj. da jim lahko sledi glagol v ednini ali glagol v množini z razliko v pomenu, vendar je takšna raba značilna samo za britansko angleščino; v ameriški angleščini so ti samostalniki rabljeni samo z glagolom v ednini. Opis značilnosti je ponazorjen še s primeri v angleščini, ki so prevedeni v slovenščino, saj se na ta način najboljše prikažejo kontrastivne razlike med obema jezikoma. Na primer:

government sam. **governments** **1.** vlada: *government forces* vladne sile **2.** samo edn. vlada, vladanje: *be in government* vladati **3.** jez. vezava, rekcija **RABA** Edninsko obliko samostalnika **government** lahko v prvem pomenu uporabljamo z glagolom v ednini ali v množini. Glagol v ednini uporabimo, če imamo v mislih vlado kot celoto (npr. **The new government does not have popular support.**), glagol v množini pa uporabimo v primeru, ko imamo v mislih posamezne člane vlade (npr. **The government are planning further cuts in public spending.**). Ta razlika velja samo v britanski angleščini. V ameriški angleščini edninski obliki samostalnika **government** lahko sledi samo glagol v ednini (npr. **The government says it is committed to tax reform.**). Kadar z edninsko obliko samostalnika **government** uporabljamo glagol v ednini, mora biti tudi zaimsek, ki se nanj nanaša, v ednini (npr. **The government says it is committed to tax reform.**), kadar pa uporabljamo glagol v množini, mora biti tudi zaimsek v množini (npr. **The government have made up their minds that they're going to win.**).

V vseh ostalih geselskih člankih, ki obravnavajo angleška skupna imena (prim. *jury* spodaj), so v OR samo na kratko razložene osnovne značilnosti iztočnice, z vodilko pa je uporabnik slovarja napoten na iztočnico, kjer lahko dobi več informacij, tj. v geselskem članku za *government*.

jury sam. **juries** **1.** porota: *sit on a jury* biti član porote **2.** žirija **IDIOMI judge and jury** → JUDGE;¹ *the jury is/are (still) out on sth* kaj se (še) ne ve; **pack a committee/jury** → PACK² **RABA** Edninsko obliko samostalnika **jury** lahko uporabljamo z glagolom v ednini ali v množini (prim. **government**).

Enako so razložene tudi značilnosti samostalnikov, ki poimenujejo določene bolezni (celotno razlago najdemo v OR na koncu geselskega članka *German measles*), samostalnikov, ki označujejo vede (celotno razlago najdemo v OR na koncu geselskega članka *acoustics*), in množičnih imen¹ (celotno razlago najdemo v OR na koncu geselskega članka *cattle*).

Večina OR je strukturno in vsebinsko enostavnih, saj obravnavajo samo eno

¹ Gre za podskupino množinskih samostalnikov, ki so v angleščini poimenovani *nouns of multitude* 'samostalniki množice'. Angleški množinski samostalniki (npr. *scissors, trousers*) imajo množinsko obrazilo -s in se uporabljajo tako kot njihovi ustrezniki v slovenščini (npr. *škarje, hlače*). Množična imena pa nimajo množinskega obrazila, vendar se kljub temu v angleščini uporabljajo kot množinski samostalniki.

temo. Sedem OR pa lahko označimo za strukturno kompleksne, saj obravnavajo po dve temi. Te OR najdemo pri naslednjih samostalnikih in zaimkih, obravnavajo pa naslednje teme:

- *Executive*: V prvem delu OR je razložena raba v pomenu *izvršilni organ*; v tem pomenu je angleški samostalni rabljen kot skupno ime. Drugi del opombe se nanaša na pomen *izvršilna oblast*, kjer je razloženo, da je samostalni *executive*, pred katerim stoji določni člen, rabljen samo v ednini, vendar mu lahko sledi glagol v ednini ali v množini.
- *People*: V OR je najprej razloženo, da je v pomenu *narod, ljudstvo* množinska oblika samostalnika *peoples*, medtem ko se drugi del OR nanaša na isti pomen, vendar se razlaga osredotoča na njegovo rabo kot skupno ime.
- *Personnel*: V pomenu *kadrovska služba* je angleški samostalni rabljen kot skupno ime, medtem ko se v drugem delu opombe razlaga nanaša na pomen *osebje, personal*; v tem pomenu se *personnel* lahko uporablja samo z glagolom v množini.
- *Politics*: Ta polisemični samostalni se v različnih pomenih uporablja različno, zato je v prvem delu OR razloženo, da se v pomenu *politika* uporablja z glagolom v ednini ali množini. Drugi del opombe se nanaša na pomen *politično prepričanje*; v tem pomenu je samostalni možno uporabljati samo z glagolom v množini.
- *Staff*: V OR so razložene različne rabe samostalnika v različnih pomenih. Prvi del OR se nanaša na pomena *osebje, personal* in *štab*; v teh dveh pomenih se angleški samostalni uporablja kot skupno ime. Drugi del opombe se osredotoča na množinsko obliko *staves*, ki je značilna za samostalni v pomenih *palica* in *notno črtovje*.
- *Little* in *few*: OR, ki sledita iztočnicama *less* in *few*, sta primerljivi po strukturi in vsebini. V prvem delu obeh opomb je razložena razlika med (*a*) *few* in (*a*) *little*, v drugem delu pa pomenska razlika med *a few* in *few* v geslu za *few* ter razlika med *a little* in *little* v geslu za *little*. Vsebinsko gledano, je drugi del opombe pri obeh geslih posvečen enaki tematiki.

2.2 Iztočnice in opombe o rabi na črko

Makrostruktura slovarja, ki je predmet te raziskave, je zelo podobna angleškim enojezičnim didaktičnim slovarjem. Posledično imajo črke S, P in C največ iztočnic (S – 6917, tj. 13,00 %; P – 4597, tj. 8,64 %; C – 4501, tj. 8,46 %), sledita jima B (3169, tj. 5,95 %) in T (3163, tj. 5,94 %). Med črkami z najmanjšim številom iztočnic moramo omeniti črke z manj kot 1000 iztočnicami: V (814, tj. 1,53 %), J (469, tj. 0,88 %), K (397, tj. 0,75 %), Q (279, tj. 0,52 %), Y (218, tj. 0,41 %), Z (100, tj. 0,19 %) in X (19, tj. 0,04 %). Več podatkov o številu iztočnic po posameznih črkah je navedenih v tabeli 1.

Največ OR najdemo pri črkah C (50, tj. 15,02 %), S (45, tj. 13,51 %) in P (30, tj. 9,01 %), ki so tudi črke z največ iztočnicami. Edina črka z velikim številom iztočnic, a relativno majhnim številom OR, je črka T (12, tj. 3,60 %). Črke z manj kot 10 OR

so: E (8, tj. 2,40 %), D, I in O (7, tj. 2,10 %), N in U (6, tj. 1,80 %), J (4, tj. 1,20 %), V in Y (3, tj. 0,90 %). Pri štirih črkah (K, Q, X in Z), ki so hkrati tudi črke z najmanjšim številom iztočnic, OR ni. Več podatkov o številu OR po posameznih črkah je navedenih v tabeli 1.

ČRKA	IZTOČNICE	IZTOČNICE V %	OR	OR V %
A	2393	4,50	21	6,31
B	3169	5,95	16	4,81
C	4501	8,46	50	15,02
D	2970	5,58	7	2,10
E	1684	3,16	8	2,40
F	2463	4,63	12	3,60
G	1742	3,27	14	4,21
H	2050	3,85	11	3,30
I	1831	3,44	7	2,10
J	469	0,88	4	1,20
K	397	0,75	0	0,00
L	1923	3,61	14	4,21
M	2779	5,22	20	6,01
N	1278	2,40	6	1,80
O	1426	2,68	7	2,10
P	4597	8,64	30	9,01
Q	279	0,52	0	0,00
R	2773	5,21	22	6,61
S	6917	13,00	45	13,51
T	3163	5,94	12	3,60
U	1394	2,62	6	1,80
V	814	1,53	3	0,90
W	1874	3,52	15	4,50
X	19	0,04	0	0,00
Y	218	0,41	3	0,90
Z	100	0,19	0	0,00
SKUPAJ	53.223	100	333	100

Tabela 1: Iztočnice in OR po črkah.

2.3 Opombe o rabi po besednih vrstah iztočnic in po vsebini

Analiza besednih vrst iztočnic, pri katerih najdemo OR, kaže, da je večina opomb v geselskih člankih samostalniških iztočnic: 292 od 333 OR obravnava posebnosti angleških samostalnikov ali kontrastivne razlike med samostalnikom v angleščini in ustreznikom v slovenščini. Samostalniškim iztočnicam sledijo glagolske iztočnice s precej manj OR v primerjavi s številom opomb, ki jih najdemo pri samostalniških iztočnicah, saj je pri glagolskih iztočnicah 35 OR. Šest OR je vključenih pri iztočnicah drugih besednih vrst: tri pri zaimkih, ena pri členu, ena pri prislovu in ena pri predlogu. V nadaljevanju bomo sistematično predstavili opombe po besednih vrstah, obenem pa bomo podrobneje opisali vsebino posameznih OR. OR, vključene v ASS, obravnavajo celo vrsto tem, ki predstavljajo problem primarni ciljni skupini uporabnikov slovarja, tj. rojenim govorcem slovenščine, kot tudi sekundarni ciljni skupini, tj. rojenim govorcem angleščine (za podrobnejšo razlago gl. 4. poglavje). Teme, ki jih najdemo v OR, osvetljujejo več vidikov kontrastivnih razlik med izhodiščnim in ciljnim jezikom slovarja glede na slovnične in pomske značilnosti angleške iztočnice in/ali enega od njenih pomenov ter glede na slovenske ustreznike. Poleg kontrastivnih razlik obravnavajo opombe tudi druge vidike angleških iztočnic, na primer pravilne oz. nepravilne oblike za množino pri nekaterih samostalnikih ali v določenih pomenih samostalnikov ter pravilne oziroma nepravilne oblike za preteklik in pretekli deležnik pri nekaterih glagolih ali nekaterih pomenih glagolov. Specifičnejše informacije o temah, obravnavanih v OR, predstavljamo v analizi besednih vrst, ki sledi.

2.3.1 Samostalniki

V preučevanem slovarju najdemo pri samostalniških iztočnicah 298 opomb. Poudariti velja, da je pet od teh opomb binarnih po strukturi (prim. poglavje 3.1), zato smo jih pri analizi vsebine šteli dvakrat. Ko smo analizirali vsebino OR pri samostalniških geslih, smo identificirali naslednjih 11 tem:

1. OR, v katerih je razložena raba skupnih imen v angleščini, ki se razlikuje od rabe slovenskih ustreznikov (179 OR; npr. *government, crew, garrison, ministry, parliament, troupe, workforce*).
2. OR, v katerih so razložene razlike med pravilno in nepravilno tvorjeno množino angleških samostalnikov v določenem pomenu ali v določenih pomenih samostalnika (42 OR; npr. *antenna, appendix, brother, craft, medium, tempo*).
3. Samostalniku v angleščini sledi glagol v množini, slovenskemu ustrezniku pa glagol v ednini (25 OR; npr. *arms, cattle, police, pyjamas, table manners*).
4. Samostalniku v angleščini sledi glagol v ednini, slovenskemu ustrezniku pa glagol v množini (15 OR; npr. *attire, interest, roadwaste, sea food, social housing*).
5. Samostalnik v angleščini lahko rabimo kot nešteveni samostalnik ali kot množinski samostalnik (11 OR; npr. *pointe, ready, research, tissue, unemployment benefit, woodland*).

6. Samostalniku v angleščini lahko sledi glagol v množini ali ednini (10 OR; npr. *bellows, lord, power politics, scampi*).
7. Samostalniku v angleščini lahko sledi glagol v ednini ali množini, pri čemer gre za pomensko razliko (5 OR; npr. *acoustics, aerobics, electronics*).
8. Samostalnik v angleščini, ki poimenuje določeno bolezen, je množinski po obliki, vendar mu sledi glagol v ednini (5 OR; npr. *German measles, mumps, rickets*).
9. Samostalnik v angleščini je nešteven, ustreznik v slovenščini pa je števeni samostalnik (4 OR; npr. *advice, information, news*).
10. Samostalnik, ki mu (v *of*-frazi) sledi drugi (ne)števeni samostalnik (1 OR, tj. *amount*).
11. Različna izgovarjava v različnih pomenih (1 OR, tj. *chamois*).

V kar sedmih od zgornjih enajstih vrst OR (pod točkami 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9) se uporabnik slovarja seznanja z informacijami o rabi različnih vrst samostalnikov v angleščini v nasprotju z ustrezniki v slovenščini, kar pomeni, da gre za kontrastivne teme. Samo v štirih OR (pod točkami 2, 5, 10 in 11) so razložene značilnosti angleških samostalnikov brez primerjave med obema jezicoma.

2.3.2 Glagol

Glagolske iztočnice z OR niso tako številne kot samostalniške iztočnice, saj je OR, ki jih najdemo pri glagolskih iztočnicah, le 35. Analiza vsebine kaže, da so v OR pri glagolskih iztočnicah obravnavane naslednje teme:

1. Tvorba in raba dolgih in kratkih oblik določenih glagolov kot tudi tvorba nikalnih in vprašalnih oblik (20 OR; npr. *am, are, aren't, can, dare, have, may, might*).
2. Različne oblike angleških glagolov za preteklik ali pretekli deležnik v določenem pomenu ali v določenih pomenih glagola (14 OR; npr. *blow, hang, shine, speed, weave*).
3. Različna izgovarjava v različnih pomenih (1 OR, tj. *deflate*).

Nobena od zgornjih OR ne obravnava kontrastivne problematike, ampak razlaga jo tvorbo in rabo dolgih in kratkih oblik, tvorbo nikalnih in vprašalnih oblik in razlike v izgovarjavi. Tu lahko potegnemo vzporednico med OR, omenjeno pod točko 2 zgoraj, in OR, v kateri so razložene razlike med pravilno in nepravilno tvorjeno množino angleških samostalnikov v določenem pomenu ali v določenih pomenih samostalnika (opisano v poglavju 3.3.4, točka 2), kot tudi med OR, omenjeno pod točko 3 zgoraj, in OR, v kateri je razložena izgovarjava pri samostalniških iztočnicah (opisano v poglavju 3.3.4, točka 11).

2.3.3 Zaimek, predlog, prislov, člen

Število OR, ki jih najdemo pri drugih besednih vrstah, je zanemarljivo. OR najde-

mo pri treh zaimkih (*few, little, less*), enem predlogu (*among*), enem prislovu (*absolutely*) in enem členu (*a*). Dve OR, ki ju najdemo pri zaimkih *few* in *little*, sta binarni po strukturi (prim. poglavje 3.1). Obravnavane so naslednje teme:

1. Raba zaimkov s števničnimi in neštevničnimi samostalniki (3 OR, tj. *few, little, less*).
2. Pomenska razlika med zaimkom, rabljenim z nedoločnim členom, in zaimkom, rabljenim brez nedoločnega člena (2 OR, tj. *few, little*).
3. Pomenska razlika med predlogoma *between* in *among*, ki ju v slovenščino prevedemo enako, tj. *med* (1 OR, tj. *among*).
4. Različna izgovorjava v različnih pomenih (1 OR, tj. *absolutely*).
5. Razlika med rabo *a* in *an* (1 OR, tj. *a*).

OR, ki jih najdemo v zgoraj omenjenih geselskih člankih, obravnavajo posebnosti angleških iztočnic in se, z izjemo OR pod točko 3 zgoraj, ne osredotočajo na kontrastivno problematiko. Vzporednico lahko potegnemo med OR, omenjeno pod točko 4 zgoraj, in OR, ki razlagajo razlike v izgovorjavi samostalniških iztočnic (obravnavano v poglavju 3.3.4, točka 11) in glagolskih iztočnic (obravnavano v poglavju 3.3.5, točka 3).

3 Diskusija

S podrobno analizo vsebine OR, ki so vključene v ASS, ugotovljamo, da opombe povečini obravnavajo kontrastivne razlike, zaradi katerih tudi na višji stopnji učenja tujega jezika relativno pogosto prihaja do napak. Znanje materinščine močno vpliva na rabo tujega jezika, zaradi česar bi morali v celotnem procesu učenja in poučevanja tujega jezika veliko pozornost namenjati kontrastivnim razlikam. Poudariti velja, da v dvojezičnem slovarju veliko kontrastivnih problemov rešimo že s slovarskimi ustrezniki in/ali ustrezno izbranim ponazarjalnim gradivom, pri čemer dodatna razlaga razlik ni potrebna. V primerih, kjer se razlik ne da zadovoljivo prikazati na tak način, jih je potrebno dodatno razložiti, to razlago pa podkrepiti s primeri; v večini primerov to lahko naredimo le z OR.

V razpravi o OR bomo argumentirali potrebo po razlagi kontrastivnih razlik, ki obstajajo med dvema jezikoma, pri čemer se bomo omejili na razlike med angleščino in slovenščino, jezikovnim parom v ASS. Analiza OR je pokazala, da, številčno gledano, največ OR obravnava problematiko števničnosti, zato najdemo največ OR ravno pri samostalniških geslih, kar seveda ne pomeni, da so OR, ki obravnavajo druge teme, drugotnega pomena.

Skupna imena in množična imena sta skupini angleških samostalnikov, ki se slovnično razlikujejo od slovenskih ustreznikov. V skupini skupnih imen se slovnična značilnost izraža tudi v pomenu, saj se ta spremeni, če samostalniku sledi glagol v ednini – v tem primeru se pomen samostalnika nanaša na skupino kot celoto – ali glagol v množini – v tem primeru se pomen samostalnik nanaša na posamezne člane, ki sestavljajo skupino. Ta razlika je značilna samo za britansko angleščino, raba v ameriški angleščini pa je enaka kot v slovenščini, zaradi česar je OR s stališča ameriške angleščine nepotrebna. Razlog za vključitev informacij o različni rabi in

posledično različnem pomenu v britanski angleščini je, da je tujejezični govorec angleščine, ki uporablja ASS, seznanjen z variantnostjo angleščine.

Množična imena so še ena kategorija angleških samostalnikov, kjer je OR potrebna, saj predstavljajo resen problem rojenim govorcem slovenščine. Raba v slovenščini se razlikuje od rabe v angleščini: v angleščini množičnim imenom sledi glagol v množini (*police are ...*), medtem ko so njihovi ustrezniki v slovenščini množinski po pomenu, rabijo pa se edninsko, kar pomeni, da je glagol, ki sledi samostalniku, v ednini (*policija je ...* in ne **policija so ...*). Enako velja za vse druge samostalnike, ki jim v angleščini sledi glagol v množini, medtem ko njihovim slovenskim slovarskim ustreznikom sledi glagol v ednini. Posledica je, da je razlaga kontrastivne razlike nujno potrebna, če želijo leksikografi opozoriti na pravilno rabo teh samostalnikov v angleščini, kajti ravno v tej skupini samostalnikov je napačna raba zaradi vpliva slovenščine zelo pogosta. Podobna ugotovitev velja tudi za OR pri geslih za angleške samostalnike, ki jim sledi glagol v ednini, medtem ko so njihovi slovenski ustrezniki rabljeni z glagolom v množini; za uporabnika slovarja so enako pomembne tudi OR pri angleških samostalnikih, ki jim sledi glagol v množini ali ednini, slovenskim ustreznikom pa sledi samo glagol v ednini.

Več angleških samostalnikov, kot so *acoustics, aerobics, aerodynamics, electronics* in *geopolitics*, lahko uporabljamo z glagolom v ednini ali glagolom v množini, pri čemer obstaja pomenska razlika: če so rabljeni z glagolom v ednini, se uporabljajo za poimenovanje veje znanosti, če pa so rabljeni z glagolom v množini, se nanašajo na značilnost, tipično za to vejo znanosti. Ker v slovenščini taka razlika ne obstaja, potrebuje uporabnik slovarja podrobnejšo razlago: slovarski ustreznik je v tem pogledu nezadosten, saj sta oba pomena iztočnice v angleščini v slovenščini prevedena enako. Podobno je tudi pri poimenovanjih določenih bolezni, ki so v angleščini množinske po obliki in edninske po pomenu (npr. *German measles, measles, mumps, rickets, shingles*) ter lahko predstavljajo problem za tujejezičnega govorca. Tujejezični govorce angleščine si lahko obliko na *-s* razlagajo kot množinsko obliko samostalnika, zato obstaja velika verjetnost, da bodo te samostalnike napačno uporabljali z glagolom v množini; to je razlog za dodatno razlago, ki je možna samo v obliki OR. Podobno je tudi pri samostalnikih, ki so lahko rabljeni kot neštevn ali kot množinski samostalniki (npr. *pointe, prompting, research, tissue, wage, waste*) in niso problematični z vidika dekodiranja, težave pa se lahko pojavijo pri enkodiranju, ker so ustrezniki v slovenščini števn samostalniki. Tujejezični govorec, ki se je naučil, da se v angleščini pred števnim samostalnikom v ednini rabi nedoločni člen, bo zelo verjetno isto pravilo uporabil tudi pri samostalnikih iz te skupine, če ne bo opozorjen na njihove specifične značilnosti.

Z vidika rojenega govorca slovenščine so zelo problematični tudi nekateri angleški neštevn samostalniki (npr. *advice, information, news*), katerih slovenski ustrezniki so števn samostalniki. Velika verjetnost je, da jih bo tujejezični govorec rabil v množini (npr. **advices, *informations*) oziroma bo njihovo edninsko obliko rabil z nedoločnim členom (npr. **an advice, *a news*). Glede na to, da imajo ti samostalniki v slovarju dva ustreznika v slovenščini – enega v ednini in drugega v množini (npr. *advice – nasvet, nasveti*) – uporabnik na podlagi ustreznikov ne dobi potrebnih informacij o rabi. OR je zato nujna, kajti le z njeno pomočjo lahko razložimo, kako se

samostalnik v ednini pravilno uporablja, poleg tega pa razložimo tudi možnosti, ki jih imamo na voljo za izražanje množinskega pomena.

Poleg OR, ki se dotikajo kontrastivne problematike, so v nekaterih opombah razložene značilnosti, ki so tipične samo za angleščino, pri čemer ni vzporednic med angleščino in slovenščino. V tem kontekstu moramo omeniti OR, ki jih najdemo v samostalniških ali glagolskih geselskih člankih, obravnavajo pa razlike v rabi pravih in nepravilnih oblik v različnih pomenih polisemičnih iztočnic. Politika slovarja glede vključevanja neiztočničnih osnovnih oblik je, da so v slovarju navedene vse oblike ne glede na to, ali so pravilne ali nepravilne. Najdemo jih na začetku geselskega članka tik za izgovarjavo. Vendar pa je včasih nujno, da zaradi pomenskih razlik vključimo podrobnejše informacije o rabi pravih ali nepravilnih oblik. OR se tudi v tem primeru zdijo najustreznejši način razlage, ali moramo v določenem pomenu uporabiti pravilno ali nepravilno obliko samostalnika ali glagola, ali pa obe.

Samo tri OR opozarjajo uporabnika na razlike v izgovarjavi polisemične iztočnice v različnih pomenih. Podobno kot pri prej omenjenih razlikah v rabi pravih in nepravilnih oblik samostalnikov in glagolov lahko tudi značilnosti izgovarjave, ki so obravnavane v okviru OR, označimo kot uporabniku prijazno metodo, s katero mu razložimo, da se iztočnica v določenem pomenu izgovarja na določen način.

Druge OR, ki obravnavajo določene vidike angleščine, npr. raba nedoločnega člana, kratke oblike določenih glagolov, zaimki, ki jim sledi števnici ali neštevnic samostalnik, so direktni način vključevanja slovničnih informacij, s katerim uporabnik dobi celotnejšo sliko o pravilni rabi iztočnice. Zlasti koristne so pri enkodiranju.

4 Zaključek

OR so v prvi vrsti značilne za enojezične slovarje za tujejezične govorce, vendar jih najdemo tudi v slovarjih za rojene govorce. V zadnjem času postajajo pomembna slovarska komponenta tudi v dvojezičnih slovarjih, v katere OR tradicionalno niso vključene. Z leksikografskega vidika predstavljajo sredstvo, ki ga uporabljajo leksikografi za razlago tem, relevantnih za uporabnike, ki jim je slovar namenjen, a jih ni mogoče obravnavati v noben drugem delu geselskega članka. V OR leksikografi razlagajo teme, ki lahko ciljnim uporabnikom slovarja povzročajo težave, kar potrjuje tudi Atkinsova in Rundell (2008: 233). V dvojezičnih slovarjih gre predvsem za teme, ki se nanašajo na kontrastivne razlike med izhodiščnim in ciljnim jezikom ali na značilnosti izhodiščnega jezika, na katere mora biti tujejezični govorci še posebej pozoren, ko govori v tujem jeziku ali ustvarja besedilo v tujem jeziku. Ne glede na vrsto slovarja je danes prihodnost slovarjev v elektronskih slovarjih, kjer ni več prostorskih omejitev, značilnih za tiskane slovarje. Zato lahko leksikografi vključujejo čedalje večje število najrazličnejših informacij in razlagajo različne probleme, za katere lahko predvidevajo, da bodo povzročali ciljnim uporabnikom težave pri rabi. Tako dobijo uporabniki slovarja potrebne informacije o jeziku oz. jezikih. Kljub temu, da OR niso obvezna sestavina geselskega članka v dvojezičnih slovarjih, so brez dvoma koristen element, ki omogoča leksikografom vključevanje informacij, ki ne sodijo v nobeno drugo slovarsko komponento.

Raziskava, katere rezultati so predstavljeni v tem prispevku, temelji na analizi OR, vključenih v ASS, tj. slovar, katerega izhodiščni jezik je angleščina, ciljni jezik pa slovenščina. Zato se OR, ki obravnavajo kontrastivne razlike, osredotočajo na razlike med jezikom, obravnavanima v tem slovarju. Obravnava kontrastivnih razlik med izhodiščnim in ciljnim jezikom bi morala v katerem koli dvojezičnem slovarju temeljiti na enakih premisah, kar pomeni, da ugotovitve, o katerih poročamo v tem prispevku, niso omejene zgolj na en jezikovni par, ampak jih lahko uporabimo univerzalno ne glede na jezikovni par. Seveda so pri tem potrebne določene prilagoditve in modifikacije, ki izvirajo iz značilnosti jezikovnega para, obravnavanega v določenem slovarju.

VIRI IN LITERATURA

- Beryl T. Sue ATKINS, 1996: Bilingual dictionaries: Past, present and future. *Proceedings of the 7th EURALEX International Congress*. Ur. M. Gellerstam, J. Järborg, S.-G. Malmgren, K. Norén, L. Rogström, C. Røjder Pappmehl. Göteborg: Novum Grafiska AB. 515–46.
- Beryl T. Sue ATKINS, Michael RUNDELL, 2008: *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: University Press.
- Anthony Paul COWIE, 1999: *English dictionary for foreign learners: A history*. Oxford: University Press.
- Vojko GORJANC, 2002: Objektiviziran pogled na jezik in *Slovenski pravopis*. Ur. B. Krakar Vogel. *Ustvarjalnost Slovencev po svetu: Zbornik predavanj*. Ljubljana: FF. 225–28.
- Rufus H. GOUWS, Danie J. PRINSLOO, 2010: Thinking out of the box – perspectives on the use of lexicographic text boxes. *Proceedings of the XIV EURALEX International Congress*. Ur. A. Dykstra, T. Schoonheim. Leeuwarden/Ljouwert: Fryske Akademy – Afûk. 501–11.
- Howard JACKSON, 2002: *Lexicography: An introduction*. London, New York: Routledge.
- Jane Rosenkilde JACOBSEN, James MANLEY, Viggo Hjørnager PEDERSEN, 1991: Examples in the bilingual dictionary. *Dictionaries: An International Encyclopedia of Lexicography*. Ur. F. J. Hausmann idr. Berlin: de Gruyter. 2782–89.
- Nataša JAKOP, 2001: Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v SSKJ: Groznja, svarilo. *Jezikoslovni zapiski* 7/1–2. 225–41.
- Sidney I. LANDAU, 2001: *Dictionaries: The art and craft of lexicography*. 2. izd. Cambridge: University Press.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2014. 2. izd. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Michael RUNDELL (ur.), 2007: *Macmillan English dictionary for advanced learners*. 2. izd. Oxford: Macmillan Education. (MED2)

- Elsabé TALJARD, Danie J. PRINSLOO, Rufus H. GOUWS, 2014: Text boxes as lexicographic device in LSP dictionaries. *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The user in focus*. Ur. A. Abel, C. Vettori, N. Ralli. Bolzano: Institute for Specialised Communication and Multilingualism. 697–705.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1999: Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja (Poudarek na komunikacijskem vidiku *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*). *Zbornik predavanj*. Ur. E. Kržišnik, M. Lokar. Ljubljana: FF. 7–26.
- Janet WHITCUT, 1985: Usage notes in dictionaries: The needs of the learner and the native speaker. *Dictionaries, lexicography and language learning*. Ur. R. Ilson. Oxford, New York: Pergamon Press. 75–80.

SUMMARY

Although mainly characteristic of monolingual learner's dictionaries, usage notes are also found in dictionaries intended for native speakers and are becoming an increasingly important dictionary component of bilingual dictionaries. The paper analyzes usage notes included in an English-Slovene dictionary with a strong didactic component. Although this is a primarily decoding dictionary, the usage notes increase its utility, since they contain the information necessary for encoding purposes. The dictionary contains 333 usage notes, which represent the material for this analysis. The material was arranged according to four criteria: alphabetical arrangement of the lemmata equipped with usage notes; part of speech of the lemma equipped with a usage note; content of usage notes; usage notes dealing with contrastive topics and those discussing non-contrastive topics. The analysis focuses on the language and structure of usage notes and reports on the results concerning the number of lemmata and usage notes for each letter of the alphabet. In the main section of the paper, the usage notes are analyzed with regard to the part of speech and to the content of each lemma. The results show that nominal lemmata are most frequently accompanied by usage notes (292 lemmata), followed by verbal lemmata (35 lemmata) and other parts of speech (pronoun – 3 lemmata; article, adverb, preposition – 1 lemma each). The majority of usage notes deal with contrastive problems, while some usage notes discuss the characteristics of the source language (i.e., English). The system of discussing contrastive differences between the source and the target languages of any bilingual dictionary should be based on the same premises. That means that the findings of this paper are not limited to one particular language pair, but can be used universally, regardless of the languages in question, as long as certain adaptations and modifications are made that take into account specific features of the language pair treated in a dictionary.